

Pedagógusok tapasztalatai a menekült gyermekek oktatásáról

BALOGH LILI^a – CSÁSZÁR LIZA^{b,*}

^aKőrösi Csoma Sándor Két Tanítási Nyelvű Baptista Gimnázium, Kőrösi Magyar Iskola

^bELTE Társadalomtudományi Kar

„Imádom, amit csinálok, de néha nagyon nehéz.”

Napjainkban megkerülhetetlen és releváns témát jelent a migráció és a jelenség különböző területekre gyakorolt hatása.¹ Az oktatás, amely rendszerben ez a tanulmány is foglalkozik a kérdéskörrel, kiemelten fontos vonatkozása a témának, mivel a társadalmi beilleszkedés egyik legfontosabb színtere.

2015-ben két kutatást készítettünk tanulási-tanítási helyzetekről, amelyekben menekült diákok voltak érintettek. Az egyik kutatás a pedagógusok problémáit, lehetőségeit és alkalmazott módszereit igyekezett feltárni, a másik a menekült diákok oktatásának sajátosságait helyezte előtérbe. Arra akartunk választ kapni, hogy hogyan készülnek fel a pedagógusok, szakemberek – személyi és intézményi szinten – a menekült gyerekek, fiatalok tanítására.

Kutatásunkban tíz mélyinterjú készült, a mintavétel hólabda eljárással történt. Az interjúalanyok közül heten olyan pedagógusok, akik mindannyian tanítottak oktatási intézményben és közülük hárman valamelyik menekülttáborban is dolgoztak egyidejűleg vagy korábban. A másik három megkérdezett olyan szakember volt, aki nem intézményesített oktatási kapcsolatban volt a menekültekkel. Az interjúk fókuszában a módszerek, a jó gyakorlatok és a nehézségek, konfliktusok álltak, amiből jelen cikkben ez utóbbit és annak tanulságait emeljük ki.

Az interjútechnika számos előnye mellett meg kell említenünk a hátrányát is, amivel a kutatás során többször szembesültünk. Sokan elzárkóztak a beszélgetéstől, annak ellenére, hogy biztosítottuk őket a teljes anonimitásról, többen azért nem vállalták az interjút, mert tartottak a következményektől. Általánosan elmondható, hogy a részvételt azok a pedagógusok vállalták, akik már eleve nyitottak voltak a menekültek problémái iránt, és szívesen fejtik ki a véleményüket a témáról azzal a céllal, hogy javítsanak a jelenlegi helyzeten. Azt mindenképpen jelezniük kell, hogy az így nyert helyzetelemzés mindössze problémafelvetésnek tekinthető.

* Levelező szerző: Császár Liza, 1136 Budapest, Hegedűs Gyula utca 43. IV/1.

¹ Jelen tanulmány alapjául Balogh Lili „Afgán kísérő nélküli kiskorúak nyelvtanítása és integrációja Magyarországon” című tanári mesterszakos szakdolgozata, illetve Császár Liza „Menekült és migráns gyermekek oktatása Magyarországon” című társadalmi tanulmányok alapszakos szakdolgozata szolgál.

Eredmények

Az interjúk elemzése során – annak ellenére, hogy minden beszélgetéshez egy semleges, sok témára kiterjedő kérdéssort használtunk – azt tapasztaltuk, hogy a pedagógusok legtöbbször a nehézségeiket sorolták. Minden szakember, intézménytől és szakmától függetlenül, ugyanazokkal a problémákkal küzd a menekülttáborban és az iskolában a tanártól a szociális munkásig. A felvetett problémák közül fontosnak tartjuk kiemelni a tanár-diák és diák-diák kapcsolatokban kialakuló konfliktusokat, illetve a pedagógusképzést és a kommunikáció hiányát.

„Amit még hiányolok, az a különböző iskolák, otthonok, szervezetek szorosabb kommunikációja, együttműködése.”

„Nagyon érdekes szakma, csak nagyon nehéz a hatalmas káosz miatt ebben az iskolában tanárként létezni.”

Valamennyi interjúalanyunk arról számolt be, hogy a menekültek környezetében lévő (szülők, tanárok, osztályfőnökök, intézményvezetők, szociális munkás, pszichológus, illetve kísérő nélküli kiskorúak esetében a gyám) egymással alig vagy sokszor egyáltalán nem kommunikálnak. Ez megnehezíti a tanítást és akadályozza a gyermekek fejlődését is, hiszen a különböző magatartási és/vagy tanulmányi problémákat sem tudják megfelelően és időben egymással megosztani. A megfelelő kommunikációnak a menekült gyermekek életének összes helyszínén, például a táborokban és a foglalkozások során is alapvető szerepük van.

„Nincs terem, ahol tudunk találkozni, dolgozni.”

„A legjobb az volt, amikor kiértem a táborba és közölték, hogy a tanteremből karantént csináltak egy vérhasgyanús fiúnak, majd megtaláltam az összes könyvem és segédeszközömet egy szemeteszsákba beszőrva.”

Azok az interjúalanyok, akik nem vagy nem csak iskolában foglalkoznak menekültekkel, sokszor említették, hogy a foglalkozás helyszínére érve tudták meg, hogy nem tudják az órát megtartani. A meg nem tartott foglalkozások nagyon rossz hatással vannak a tanulási folyamatokra, hiszen így nem tud kialakulni a szükséges rendszeresség, ami stabilitást és kiszámíthatóságot nyújthatna a nagyon sérülékeny korban és élethelyzetben lévő gyermekeknek.

Szinte minden interjúalany arról számolt be, hogy egyedül érzi magát a problémákkal. Véleményünk szerint nagy szükség lenne arra, hogy a tanároknak és más menekültekkel dolgozó szakembereknek intézményük vagy szervezetük szupervíziót biztosítson, mivel a munkájukkal járó bevonódás érzelmileg kimerítő lehet.²

² Vö. vikárius traumatizáció (Oravecz 1999), amelynek lényege, hogy a menekültekkel dolgozó szakemberek és segítők traumatizálódhatnak azáltal, hogy a foglalkozásokon meghallgatják és ezáltal valamilyen szinten átélnek traumákat.

„Imádom, amit csinálok, de néha nagyon nehéz. Megterhelő szakmailag és lelkiileg is. És hiába meséli el az ember a barátainak a napját, hetét, meghallgatják, de igazából nem értik meg teljesen. Csak az érti, aki dolgozott már szociális szférában vagy egy szakember. Jó lenne valakivel beszélni ezekről, de nálunk nincs szupervízió. Mondjuk eddig egyik helyen sem volt, ahol dolgoztam.”

A kommunikációról folytatott beszélgetések során többször szóba kerültek a különböző iskolai kapcsolatok. Bár jó gyakorlatokat is említettek, a visszajelzések azt mutatták, hogy sok súrlódás van mind a diák-diák, mind a tanár-diák kapcsolatokban. „Az egyik legfontosabb tényező a diáktársak hozzáállása a migráns tanulókhoz, ami közvetlenül befolyásolja ez utóbbiak iskolával kapcsolatos attitűdjét. Könnyen belátható tehát, hogy ha a diáktársak negatívan tekintenek a migráns tanulókra, és ekképpen is bánnak velük, az az integráció egyik legnagyobb gátja lehet.” (Balogh 2015: 35.) Több tanulmány foglalkozik a menekült fiatalok megítélésével magyar kortársaik körében (ld. például Szilassy 2006; Szilassy–Árendás 2008), amelyekből kiderül, hogy a legtöbb konfliktus abból adódik, hogy kicsúfolják őket. Ennek tárgya a bőrszínük, származásuk vagy éppen maga a menekült lét, gúnyneveik pedig különféle sztereotípiákkal, vallási fanatizmussal és az élőszködéssel kapcsolódnak össze. Ezeket az atrocitásokat a tanárok hajlamosak elbagatellizálni vagy akár teljesen figyelmen kívül hagyni (Paveszka–Nyíri 2006). A fentieket megerősítette néhány interjúalanyunk tapasztalata is.

„Szerintem nem igazán sikeres az integráció. Vannak olyan osztályfőnökök, akik nem annyira szeretik a migráns gyerekeket, és ezt ki is mutatják. Osztályfőnökként ez elég nagy probléma. Kevesebbet foglalkoznak velük, nem köszönnek nekik a folyosón. A romákkal is hasonló a helyzet.”

Amikor az oktatás nehézségeiről tettünk fel kérdéseket, több esetben szóba került a megfelelő oktatási anyag hiánya. A tanárok gyakran maguk készítik a tananyagaikat. A legtöbb tankönyv más célcsoportnak, elsősorban nyugati diákoknak készült.

„Például az egyik könyvben az a/az határozott névelőt egy feladattal gyakoroltatja a könyv. A közel-keleti diákjaimmal pedig órákon keresztül gyakoroljuk, mert nem olyan egyszerű nekik elmagyarázni, hogy mi a különbség a magánhangzó és a mássalhangzó között, mint egy angol anyanyelvűnek. A könyvek többségében európai és amerikai (pop)kulturális referenciák vannak szinte végig, így azokat a feladatokat nem tudom használni. A menekült diákjaim nem ismerik Piroskát vagy A gyűrűk urát.”

A tanárok közül szinte mindenki beszélt az egyetemi tanulmányairól és a pedagógusképzésről, így kutatásunk során központi kérdéssé vált. A magyart mint idegen nyelvet tanítóknak nem vagy alig szerepelt tanulmányaik között a menekültek oktatása, így nem rendelkeznek elegendő tudással a magabiztos csoportkezeléshez.

„Szerintem annyira speciális a menekültek oktatása, hogy erre az egyetemen lehetetlen volt felkészülni. Én úgy jöttem ki az egyetemről, hogy taníthatok

csoportokat. Amikor bedobtak a mély vízbe, sok dolog, amit tanultam, csöddöt mondott.”

„Menekültek oktatására én semmilyen felkészítést nem kaptam, az egyetemen nagyon kevés szó esett erről. Más rétegekre voltunk felkészítve, például vállalkozókra, üzletemberekre, egyetemistákra.”

Amikor arra kértük őket, hogy beszéljenek tanulmányaikról, egy érdekes részletet említettek: a pedagógia-pszichológia modulon belül egyáltalán nem foglalkoztak a külföldi tanulók integrációjával. Azoktól az interjúalanyoktól, akik nyitottnak tűntek erre a témára, megkérdeztük a véleményüket a környezetükben dolgozó szaktanárok helyzetéről. A válaszokból egyértelműen az derült ki, hogy a szaktanárok számára komoly problémát okoz már az is, ha egyetlen külföldi diák jár az osztályba.

„Azt hiszem, én még szerencsés helyzetben vagyok, mert MID-en legalább szereztünk az órákon interkulturális ismereteket, bár főleg nyelvi szempontból. De az is valami! Azt látom, hogy a kollégáink, akik szaktárgyakat tanítanak, nagyon szenvednek. Őket általában teljesen váratlanul éri az a helyzet, hogy akár egy külföldi diák is van az osztályban.”

Összegzés

Az interjúalanyok által felsoroltakból kitűnik, hogy a menekültek oktatásában a legfőbb probléma a szakemberek közötti koordináció hiánya. A megfelelő kommunikáció egyértelműen kulcsfontosságú lehet a problémák megoldásában és az iskolai konfliktusok csökkentésében is.

Szintén fontos kiemelni, hogy gondot okoz az is, hogy a tanárképzésből hiányzik a bevándorlók és menekültek oktatásáról szóló tananyag. Schmidt Ildikó, magyar mint idegen nyelv tanár, egy 2014-es tanulmányában hangsúlyozta: szükséges, hogy a tanárképzés részévé váljon ez a terület. Ez azért is lenne kiemelt fontosságú, mert nemcsak a menekültek tanítása okozhat gondot a szaktanároknak, hanem bármilyen nem magyar anyanyelvű diák miatt megváltozhat az osztály dinamikája, és más módszertant igényelhet a csoport.

A kutatás további tervezett részében ez utóbbi témát dolgozzuk fel, és a jelenlegi tanárképzésekben alkalmazott tanterveket vizsgáljuk meg itthon és külföldön egyaránt.

IRODALOM

- BALOGH L. (2015) *Afgán kísérő nélküli kiskorúak nyelvoktatása és integrációja Magyarországon*. Szakdolgozat.
- CSÁSZÁR L. (2015) *Menekült és migráns gyermekek oktatása Magyarországon*. Szakdolgozat.
- ORAVECZ R. (1999) A trauma és a vikárius traumatizáció jelensége. In: VIRÁG T. (ed.) *A társadalmi traumatizáció hatásai és pszichoterápiájának tapasztalatai*. Konferencia. Budapest, Animula Kiadó. pp. 63–68.

- PAVESZKA D. & NYÍRI P. (2006) Oktatási stratégiák és a migráns tanulók integrációja. In: FEISCHMIDT M. & NYÍRI P. (szerk.) *Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban*. Budapest, MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet. pp. 129–172.
- SCHMIDT I. (2014) A magyar közoktatásba belépő migráns tanulók komplex nyelvi szintfelmérése. *THL2* 1. szám: pp. 22–33.
- SZILASSY E. (2006) „Én nem vagyok rasszista, csak utálom a kínaiakat meg a négerket” – a külföldiekhez való viszony a magyar serdülők beszédében. In: FEISCHMIDT M. & NYÍRI P. (szerk.) *Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban*. Budapest, MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet. pp. 97–128.
- SZILASSY E. & ÁRENDÁS ZS. (2008) „Halványzöld” vagy „halványbarna”? A másság diskurzusainak magyarországi alakváltozásai. *Tabula*, Vol. 8. No. 2. pp. 247–282.